

1. NIECHAĆ (141) *vb pf i impf*

impf (12): wszystkie użycia *part praes act*, *praes 1 sg Mącz* 395b, *3 pl FalZioł* II 1d, *praet 3 pl subst BielKron* 319v; pozostałe na ogół niewątpliwe *pf*.

e oraz a jasne.

inf niechać (20). ◇ *praes i fut 1 sg* niechâm (2). ◇ *2 sg* niechâsz (3). ◇ *3 sg* niechâ (3). ◇ *1 pl* niechâmy (1). ◇ *3 pl* niechają (1). ◇ *praet 3 sg m* niechâł (7). *f* niechała (1). ◇ *3 pl m pers* niechali (4). *subst* niechały (1). ◇ *imp 2 sg* niechâj (56); -âj (48), -(a)j (8). ◇ *1 pl* niechâjmy (4); -âjmy (3), -(a)jmy (1). ◇ *2 pl* niechâjcie (15). ◇ *con 2 sg m by* niechâł (1). *f* byś niechała (1). ◇ *3 sg m by* niechâł (4). ◇ *3 pl m pers by* niechali (2). ◇ *impers praet* niechâno (3); -âno (2), -(a)no (1). ◇ *part praes act* niechając (9). ◇ *part praet act* niechâwszy (3).

Sł stp, *Cn notuje*, *Linde XVI – XVII w.*

1. Zostawić w spokoju, pozostawić samemu sobie, nie ruszać, nie użyć; porzucić, opuścić, ominąć; *relinquere Vulg*; *sinere Mącz*; *dimittere Pol Ant*; *dare pacem, missum facere, omittere Cn* (92) : Kiedy poczuiesz iż cie Dnâ pokuŹza/ hnet nâtłucz czołnku á ná bolące miéŹce przywiñ/ á cały dzień ták niechay áŹ Źye ŹpryŹczy *SienLek* 122v, 80, 138v, 149, 151, 176 (11).

niechać kogo, czego (55): *BierEz* 12, P4v; *OpecŹyw* 70; *ForCnR* E2; TeŹ niekthorzy w nacŹzyniach glinianych to czyniâ włthawiwłzi iedno na drugie á niechaiâ thego przez dzieñ y przez nocz *FalZioł* II 1d, V 107 [2 r.]; *BielŹyw* 81; *RejRozpr* F3; *BielKom* F4; *RejWiz* 105v; *Leop Num* 21/13, *Deut* 24/21; práwe pierłi im paliły áby vłchły/ á lewey niechály dlá chowânia dzieci *BielKron* 319v; przeto niechâiâc Połowcow/ Olechá obegnâli ná Stârodubie *BielKron* 350; czego Tâtârowie wten czâs niechâli/ to Źwoi do gruntu ŹkâŹili *BielKron* 361, 10v, 25, 90v, 356, 365v, 393v, 450; *Sine fores sic*, Niechay ták drzwi/ odłtęp. *Mącz* 391a; *SienLek* 55, 156, 171v; *BielSpr* 39v, 63; A (on) rzekł/ niechaycie go/ Źaden niech nieruŹza koŹci iego. *BudBib* 4.Reg 23/18; *BudNT Ioann* 11/48; *KochFr* 69; *LatHar* 704; *KlonFlis* H4v [2 r.], H5; Kto dobrego vkrâdnie/ BucŹackiego Źtádâ/ Mogłby niechać lichoty y pŹiego obiadá *KlonWor* 20, 11, 20. *Cf* *niechać kogo w czym*; *kogo cum inf*; *Zwrot*.

niechać kogo w czym [= *w jakim stanie*] (6): VchodŹac Źmierci Brutus/ vcŹynił Źie Źzalonym/ błâznował krolowi chodŹac s kijem iâko błazen/ bacŹac to krol/ niechał go ták w błazeñŹwie. *BielKron* 105v, 224v; Ia go teŹ niecham w przedŹiewŹięciu iego Źyprâ Polkiego. *KlonFlis* D4v. *Cf* *Zwrot*.

niechać kogo cum inf (1): Furto/ mówię/ niewdŹięczna moich vcŹynnoŹci. Tobiem iâ złęgo Źłowâ nie rzekł iâko Źywo/ Co drugi rad vcŹyni/ gdy mu mieyŹce krzywo/ ZebyŹ mi tę niewdŹięcznoŹć okâzowâc miâlâ/ A mnie całą noc plâkâc pod niebem niechâlâ. *KochPieŹ* 29.

niechać co (lat.) (1): TeŹ vrina kozia z Spikâ nardowâ/ albo z pieprzem: niechâiâc Źpikam nardi: po ranu częŹto pita/ znamienicie iest pomoczna na opuchlinę *FalZioł* V 84.

niechać komu [= *zostawić dla kogo*] (2): *Leop Deut* 24/20; BY lutnia mówic vmiâlâ/ Ták by nam wgłos powiedŹiâlâ: WłŹyŹcy inłzy w dudy graycie/ Mnie Bekwârkowi niechaycie. *KochFr* 69.

niechać gdzie (12): Rybitw ieden wŹiâwłzy Źiadki/ WŹiâł teŹ z Źobâ y piŹczâłki: A niechawłzy Źieci w kobieli/ Siedziâl ná brzegu dâł w piŹczeli. *BierEz* I2; Y iâko bárzo winnego/ Zbitego y zranionego: Tu mię pod Źkâlâ niechaycie/ Sâmi rzkomo zućiekaycie. *BierEz* P4v; *FalZioł* V 107;

BielKom F4; *BielKron* 90v, 393v; rozmąćże on popioł wodą gęłto/ á włóż go w orzechową łufczynę/ przyložże ná ono miełtce gdzie łupanie małz/ á niechay ná nim ták długo áż będzie ładzél *SienLek* 130; Weźmi korzenia Pokrzyw wielkich á łpłocz chędogo/ warzże w piwie/ [...] zákopay wneth z gárncem w ziemię/ á niechay go thám przez trzy dni *SienLek* 156, 136, 171v; *BietSpr* 45v; Złódzieiu/ niechác było łtarcá ná wygonie *KlonWor* 20.

W charakterystycznych połączeniach: niechać cudzego (2), czapki na głowie, drzwi, gornych ołtarzow, gron, jadamaszku, klasztorá (2), kościoła, lichoty, Polowcow, psiego obiada, sieci, skarbow, soli, starca, swego, tabinu, towarzystwa, wilkow, włos połowice, złota; niechać spicam nardi; w grobie niechać, w kobieli, w ramie, pod skałą, na wieży, na wygonie, w zamknieniu; niechać w błazeństwie, w postanowieniu wiary, w przedsięwzięciu; niechać tak (16).

Przysłowia: Pás náłwym niechay cudzego. RejRozpr F3; *KlonFlis* H5.

niechał wilk á wziął pies *BielKron* 298v.

*Zwrot: »niechać spokojem (a. z pokojem), w pokoju« [w tym: kogo, czego (12)] [szyk zmienny] (10:3): Amurat Othoman widząc twoich wiele zbithych pod mury y ná łtronách kazał wftąpić/ á do kilka dni niechác w pokoiu *BielKron* 250; Przeor zakonu káznodziey wylzedł prosząc Elbieckiego Komendatorá/ [...] klęknáwłzy/ áby im kłafztorá niecháli łpokoiem. *BielKron* 372, 21v, 66v, 88, 89, 91 (12); *BielSpr* 45v.*

a. *Nie jeść albo nie pić czegoś [w tym: czego (14)] (15) : Wifni białych/ iabłek/ Brzołkiń/ malonow/ dyń/ malin/ łliw łlodkich/ ogurkow: niechác *FalZioł* V 64, V 64v [2 r.]; *RejRozpr* G4; Pokármow báłwánom ofiárowán[y]ch/ ácz łą ku pożywaniu łlułłne/ włłákże dla źgorłłfen[i]a łepiey ich niechác. *Leop* 1. *Cor* 8 arg; mięfo kurze álbo kokofze rozwórzywłzy s piotrufzczánym korzenim/ [...] á tym łye po kilá dni żywić/ inłżzego czego niecháiac *SienLek* 89.*

*W zdaniu ze spójnikiem „ani” zamiast „i” (jak w zdaniu zaprzeczoym) (1): Słonin niechay/ ani kielbas/ y włzytkich takich rzeczy. *FalZioł* V 64v.*

*W przeciwstawieniach: »pić (4), pożywać (2), (z)jeść (2), pokusić ... niechać« [w tym: pożywać a jeść (1)] (3): *FalZioł* V 95; Iełtli baczyłz żeś chudziná Piy piwo á niechay winá *RejRozpr* H4v; *Goski* A5; S káżdego drzewá tu pożyway á iedz owoc/ ale s tego drzewa iednego żywotnego niechay *BielKron* 1v; Náłzy ryby ziedli/ wężow niecháli. *BielKron* 442; boć wđdy łepiey záwždy nieiákiego lekárłtwá pokuśić niłzi niechác. *SienLek* 33, 42v; *BielSjem* 31.*

W charakterystycznych połączeniach: bedł niechać, brzoskiń, chrzanzu, dyń, gorczyce, jabłek, jagieł, kapusty, kielbas, kramnego [piwa], lekarstwa, łuku, malin, malonow, miodu (2), ogurkow, piwa, rzeżuchy, rzodkwie, słonin, łliw łłodkich, wężow, wina (2), wiśni białych.

b. *Przestać mówić o kimś, o czymś [kogo, czego] (5) : Ale już ludzi niechajmy, O nas łepak pogadajmy *BierRozm* 21; *KromRozm I* L4; *KromRozm II* o2; *KochProp* 7; Ale niecháiac łtárych obyczáiów których iuż w Polłcze niémáłz/ wróćmy łye do dźiśieyłzych *KochWr* 29.*

2. *Wstrzymać się, zrezygnować; unikać, nie stosować; przestać czynić; o(b)mittere Miech, Mącz, Cn; desinere Calag, Cn; absistere, abstinere, cessare, decedere Calag, sinere Vulg; deserere, desistere, intermittere, ponere, quiescere, supersedere, temperare Cn (47) : Czos wmyłłil działac: niechay, A od łwey woley łie na czas powłćięgni. *FalZioł* V 52; *RejKup* g7v; Niechayćie/ byście łepak wylewłiac*

kąkol/ niewyrwáli fkorzeniem pośpołu y pśfenice. A tak niechaycie że tak oboie roście aż do żniwa
Leop Matth 13/29–30; RejZwierz 102v; BibRadz Iudith 8/10; A gdy już Abráám fyna miał ściąć/
zawołał nań Pan Bog imieniem/ Abráámie niechay *BielKron 13, 40v, [85²]v; RejPos 52; RejZwierz 39v*;
bo gdzie fłába ftrzelbá bywa s przeláwaniem/ nie fkázi fercá obegnáncom/ lepiej thedy niechác
mali fłába ftrzelbá być. *BielSpr 75; Calag 38b; WyprPl A3v; LatHar 713, 720; WujNT Mar 15/36*.

niechać kogo, czego [w tym: czego (26)] (28): iuz się iednaymy/ A tego fwaru niechaymy *BierEz C, B3, C4, E2*; nie buduy nie fiey, ani ziemie orac: nie poczynay. Y owłzem lepiej aby wżego niechal. *FalZioł V 52, V 69*; radził mu aby czo narichley niechaycz bitwy, iechał na ftolec Krolewki *MiechGlab 54; RejKup h8; BielKom F6*; Wiele mowił beśpiecznie przeciw Celárzowi/ Gdy mu drudzy rádzili/ by niechał tey mowy. *RejZwierz 27; BibRadz 2.Reg 13/12; Goski A11; BielKron 71, 205, 306, 354v, 356; Mącz 226c*; Wy fię być ludem Bożym wżyscy ozywacie/ Staniłfáwá fwiętego zá Pátroná macie. Abo tedy niechaycie tytułu tákiego/ Abo fluchaycie z chuciá fłowá prawdziwego *Prot A2v; Pániey/ láźniey tedy niechay SienLek 43v, 43, 43v; KochPieś 24; GosłCast 6; KlonFlis F3; KlonWor 40. Cf Przysłowie*.

cum inf (1): Item zna yłch pywa fwego ftago kthore fchynkowała pywem gośpodarfkm doływewała zwyadomołczia Anni dała załzye panyey 14 groffi za tho pywo bo yey nychano nałpowyedzi rofzgrzełfycz *LibMal 1546/117*.

W połączeniu z wyrazami, jakich używa się w zdaniu zaprzeczonym [„nic”, „ani”] (2): áby niecháiąc niczego innego co narychley z ludem bywał v niego *BielKron 306*; Sierpniác trzeba vmierzenia/ Niechay Pániey/ áni fpánia *SienLek 43v*.

W przeciwstawieniach: »czynić, trzymać się ... niechać« (2): A nye nálláduyá ci dzyeń po dzyeń lubołci? ktorzy włfytkę wolnołć y wyáre krzełciyáńfká ná tym fádzą/ áby yełć/ pić/ czynić/ nychác/ co/ á kyedy/ á yáko kto chce *KromRozm I D4*; áby wżyscy mieli wzór y żwierciádło nie nákáżoné, czego fie trzymác: czego niechác. *GosłCast 6*.

W charakterystycznych połączeniach: *niechać bitwy, błaznowania, domniemania, jedzenia i picia, láźniej (3), łupiestwa, modlitw, mowy, paniej (2), proźnej rady, proźnych wieści, spania, swaru, śmiechow, troskania (2), tytułu, walek, wszego*.

Przysłowie: Rad tego niechay/ czego mieć nie możelz. *BierEz L3*; czego niémáłz/ tego niechác: á lékárftwo kthóreby nabližey włafnołciá sięgáło/ ná mieyfce tám tego dáć. *Oczko 38*.

*** *Bez wystarczającego kontekstu (2)*: Sino, Dawam pokóy/ dopułzczam/ niecham. *Mącz 395b*; ále literá druga, która idzie przed nią, ciągnie iá zá łobá, iáko tu, day, niechay, móy, twóy *JanNKar G*.

Synonimy: 1. »dać pokój«, »dawać pokój«, *zostawić*; 2. *powściagnąć się, przestać*.

Formacje współrdzenne: *poniechać, pozaniechać, przeniechać, zaniechać, zaniechać się; zaniechawać; poniechywać, zaniechbywać*.